



Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XXIII. Princeps aut Rex magno bello ipse intersit.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

munni signo dato factitabant, at quodam die clam suis denunciavit, cum signum pradij daretur, arma sumerent, quo facto priandentibus superuenit, & occidit. Tanti erat nosse, quid ferret occasio. Summo in timore erat Iphicrates Atheniensis, sed cum explorasset Thracas, è collib. per quos solos ad castra via erat noctu venturos, exercitum clam ad viæ latera disposuit, ignes per paucos in castris aluit, deinde multitudinē decurrentem à lateribus aggressus occidit. Quā facile vir ingeniosus periculum summum in hostes conuertit. Et ex eorum consilio victoriam quaesivit.

CAPUT XXIII.

Princeps aut Rex magno bello ipse interfuit.

Magno bello princeps ipse interfuit.

S. 1. Qui regnum vnum aliquod quamvis grande gubernant, si bellum oritur ad pati, vel potentiore, illi praesse, atq; omnia administrare regem ipsum conuenit. Plurimum n. momenti habet boni regis praesentia: meritoq; Antigonus gubernatori de hostium multitudine admoneri dixit: *ἐπὶ δὲ αὐτοῦ παρὰ τὴν αἰχμήν αὐτὸς ἀλλὰ τρεῖς*. Me vero ipsum praesentē, quam multis antepōnis. Augustus non modo ducis, sed militis quoq; officio functus est, atque in media dimicatione, aquilifero suo legionis grauitur faucio, aquilam humeris subiit, diuque portauit. Prima virtutis insignis regis praesentia est, quod summum ius pugnandi, pro occasione mutandi omnia secum vehit. Vbi enim dux summus est, ibi occasio praesens, ubi ille non est, multa aliunde petenda sunt.

Periculosa res sub regibus magni ducis.

S. 2. Duces suos aliqui se potentiores efficiet, cum exercitum in manu habeant, sintq; exercitati, facile in ordinem redigere principem imbellē queūt. Ostendūt hoc multorum ducum, qui reges solio deiecerunt, exempla. Cum victoria enim non regibus, sed administris attribuitur, periculofum est regibus potentes, acres, & gratiosos habere duces belli.

Rex in praelio suo secum coniunctus.

S. 3. Interfit praelio, ubi de tota summa decernitur, in minoribus per duces suos belligeretur. Heraculum admirabatur Sarrbarus; quam audax, inquit, ad pugnam stat, & contra multitudinem solus decertat, & velut incus iacula remittit. Quod in necessitate fieri potest, alias nunquam committendū, ut in vnus capite exercitus periclitetur. Augustus, prout visum, bellis interfuit, aut per duces gessit. Suet. trāq. Oct. Aug. Externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc: & Antonio deuictio, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera excepit, vna acie dextrū genu lapide iectus altera autem & cruris & vtrumq; brachium ruina pontis confauciatus. Reliqua per legatos administrant: ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis, aut interueniret, aut non longe abesset, Ravennā, vel Mediolanum, vel Aquileiam vq; ab vrbe progrediens. Cum igitur raro praelijs, & sine periculo interesse debeat, multo minus cum paucis se in viam dare, & explorare hostes conuenit, id q̄ fecit Theodosius, cum equitibus comitatus hostes, sed vt summa audacia ita summo periculo inuenit.

Imperator cum paucis non ibit exploratum.

S. 4. Regem dubijs praeliorum casibus, si quando in aciem descendat, esse necesse est: vel igitur sit aliquo in loco praefidio vallatus, vel vrbe vicinā, ita factum est 2. Reg. 18. 2. Dixitq; rex ad populum: Egrediar & ego vobiscum. Et respondit populus: non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt, quia tu vnus pro decem milibus computaris: melius est igitur, vt sis nobis in vrbe praefidio.

Temeritate quoque Alexandri non immerito culpant scriptores, quod omnibus praelijs interesse, sua manu in prima acie pugnare consueuerat. Nunc propter incerta tormentorum iacula, multo magis videndum est, ne ille saucietur, in quo est vniuersorum periculum. Gloriose magis quam prudenter dictum est.

Primum inire manu, postremum ponere pugnam.

Et βασιλεὺς τὸ ἀγῶνι, καλῶς τὸ ἀγῶνι. Rex bonus & fortis bellator. Optandum id est, cum necessitas requirit, alioqui discrimina vt in cor ipsum, ita in regem, qui est cor praelij, prouocanda non sunt. Alijs in rebus aequalitatem teneat. Nesciatur dux an miles eat, monstret tolerare labores, non iubeat; hac in re cautus esto. Specimen boni principis dedit Antonius Caracalla, sed constantia eidem defuit: Ea tamē quae de eo scribit Herodianus bono duci vsurpanda censeo. Ipse, inquit, vtique nullum non militia munus promptē obire: & siue quid sodiendum foret, primus fodere: siue pons flumini imponendus, aut extruendus agger, siue quod opus manuum faciendum, aut labor subeundus, primus omnia occupare: remig, mensa, ac ligneolis poculis, vasisque esculentorum contentus esse, panemq; etiam temerē factum comesse: quippe tritico quantum satis vni foret, suā manu molito, massaq; inde facta atq; in carbonibus, decocta, vesci solitus, omnia deniq; elegantiora aspernari, & vilissimis quibusque ac vel pauperissimo gregarioq; militi facilis vi. Tum commilitonē quam principem vocari se malle, ac plerumq; iter facere, perinde atq; ipsipedibus ambulans, raroq; vehiculum consedere aut equū: sibi ipse portare arma: nonnunquā etiam signa militaria longissima, & multis aureis ornamentis praegravia, ac ne robustissimis quidem militibus facilia, ipse humeris subire.

Boni ducis signa.

Traianus etiā pedibus semper cum militibus iter fecit; eaq; comitate cōsecutus est, vt contra eum miles nunquam tumultuatus sit, vt auctor est Dio. Mirifice enim miles ad opus accenditur, cum Imperatoris consortio labores suos honorari cernit.

S. 5. Deniq; euitat incommoda quae ex aliorum in bellis ducatu eueniunt. Quae recte recenset Machiavelus, sed pessime ac impie omnino definiuit. Verba illius describam. lib. 1. c. 30. Si quis princeps huiusmodi suspitionum occasiones euitare velit, ne pro beneficijs erga suos ingratus esse cogatur: eum oportet ipsum met rebus gerendis interesse: quemadmodum primi Romanorum Imperatores olim & nostra aetate Turca, ceteriq; insigni virtute principes facere solent. Nam si praesentes sint, & rem praestare feliciterq; gerāt: ad eos omnis laus atq; gloria pertinet: Si ipsi absentes, per alios rem bene gerant: tunc quia videtur summa laudis penes eum esse, qui negotio interfuit, non putant se partem victoriae ex animi arbitrio frui posse, nisi extinguant laudem illius, per quem res tam bene gesta est: atq; ex ratione iniusti ingratiq; euadunt. Et quamuis ipsi sibi videatur laudem lucrari eorum, quos hoc modo offendunt: tamen si quis rē diligenter explorat: cōperiet illos plus amittere, quā lucrari. Quod et si ita sit, tamen fieri non potest, quin in huiusmodi errores incidāt, quicūq; aut per imprudentiā, aut negligentia domi otiosi manēt, rerum administrationem aut alijs ducibus suis demandāt: nec vlla ratio est, eos iniuandū, quo minus eo, quo natura ipsos ducit, ferantur. Qui vero dux militaris, repraesentare gesta, euitare vult sui principis ingratitudinē, auorū alterū faciat oportet. Nam postquam victoriam obtinuit, aut statim exercitui tradito alteri, ipse in sui principis clientelā supplex cōmittat oportet: sibiq; in omni superbia, atq; ambitione tēperet: quia sola ratione principis animū demulcere poterit, ne de illo quicquā suspicari queat, sed causam manifestā habeat illi praemio afficiendi, non autem laudandi. Aut si facere non velit, sciat tamen ingratiū principem se habiturum: vnicum habet praefidiū se aduersus ingratitudinem tuendi, si victoriā partem sibi referuet forti animo, nec eam ad principem pertinere ostendat: milium & praecipuorum exercitus ducum animos vel sibi cōsiliet, vel si quos nequit benigne conciliare, eos muniendi sui causa è medio tollat: cum vicini populi amicitia contrahat, loca munitiora subinde occupet, praefidijsq; confirmet. Hac ratione ingrato animo viciem rependere poterit. Haec sola sunt rationes quibus bene meritis cauere pōt, ne ab ingrato domino opprimatur, sed quia ita comparatum est, vt homines nesciant esse vel plane boni, vel excellēter mali: itaq; nec post victoriā partem exercitū statim reddere nouerunt, nec modeste atq; humiliter se gerere: nec excellenti ac magnifica quadam malitia uti sciunt: itaq; dubii inter duo extrema haerentes opprimuntur.

Imperator res dirigat, non ipse dirigatur.

Machiaveli improbiū consilium.

Tet 4 Primum

Dux electus
regi exerci-
tum tradat

Primum Consilium videtur quidem tutum, & est reuera iustum, ut qui victoria potitus est, illi exercitum reddat, cuius auspiciis militauit. Quod hodie tot ducum centuriæ faciunt, & fecerunt; sed ut sese abijciant, & ne inuidiosi sint, fiant miseri non suadeo. Nam principi pusillanimitatem, inuidentiamque suâ illâ modestiâ eminentiâ exprobrant, grauiusque offendunt. Alterum Consilium non est modo improbum, & seditiosum, sed etiam temerarium; Illa enim excellens & magnifica malitia, vix vnquam finem bonum sortitur, cum enim exercitus bene erga principem affectus sit, cum viri nobiles, & militares sacramenti religionem non continuo mutant, non poterit omnes transfugas vno momento efficere. Commeatus vero, & pecuniæ unde suppetent? Itaque hodie raræ sunt illæ ducum defectiones; vix enim in Republica bene constituta esse possunt, si ea, quæ supra monui, seruentur.

§. 6. Nemo facile credat, quam conciliet animos præsentia imperatoris. Tacit. in Galba. *tre in castra pla-*
cuit, honorificum id militibus fore, quorum fauorem, ut largi-
tione, & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud sper-
nendum. Hoc modo maxime vnus est Imperator, nam cæteri ab summo Rege, & alijs dependent; consiliaque alijs probare coguntur.

Vnus autem imperator est. Tres tribuni consulari potestate, cum olim ad sua quisque Consilia tenderet, occasionem aperuerunt hosti.

Cum paucis vero vnus Imperator tractat, ideoque res secretiores tenentur, seruaturque omnium bonorum Consiliorum fundamentum, silentium.

Quid fieri debeat, tractato cum multis, quid facturus sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum. Cum ex Metello quaereretur, quid altera die facturus esset? Respondit; Tunicam se suam, si id eloqui posset, combusturam.

Reges in-
fantes ali-
quando in
aciem du-
xerunt.

§. 7. Tanti vero existimarunt præsentiam ducis, ut interdum non modo imbelles, sed etiam infantes in prælia adduxerint.

Macedones infantem Regem in cunis in prima acie posuerunt, & vicerunt Illyricos. Francos etiam miserat Clotharij regis fortes effecit, cum infantem ex vberibus matris pendentem viderunt præeuntem.

Perfarum Reges pugna interesse non solebant, quamuis Darius contra Alexandrum steterit. Nimum est, si nunc Dux adictus exponatur, cum in eo salus exercitus periclitetur, aut si capiatur, expensis regni grauetur. Franci hoc sub Francisco contigit.

Anno 1381. Moscus arcem Litoniæ Neuhusium trecentis millibus obedit, præfectus arcis sagitta cor Ducis traiecit, & totus exercitus fugatus est. Per Ducem Iustinianus, Carolus VI. Galliarum Rex, Hispaniarum Reges, & olim Augustus plurima bella conferunt. Regis plura sunt munia, quam ut circa Ducis labores debeat occupari, nisi cum magnum est periculum.

CAPVT XXIV.

Disciplina belli commen- data.

§. 1. **E**st est morum, & exercitationis, laborisque. Morum summa cura maioribus fuit, & signatè de bello dictum est, Deuteronomij 23. 9. *Quando egresus fueris aduersus hostes tuos in pugnam, custodes te ab omni re malâ.* Id quidem etiam in pace faciendum esse nemo dubitat, sed in bello præcipue, quod in eo sit multiplex causa peccandi, & in extremo vitæ discrimine animus Deo parari debeat; ne si ceciderit

Peccata in
bello præci-
pue vitanda.

corpus, secunda etiam morte impius miles damnetur. Militem itaque lectum bonus imperator seuere, & constanter conformabit ad virtutem, ad scientiam, fortitudinem militarem. Tenacissimum enim vinculum est disciplina, ex ea omnes triumphi. Hac adeo Romanis culta fuit, ut liberorum caritatem vicerint. *Disciplina maiorum* (inquit Alexander apud Lampridium) *Republicam tenet, quæ si dilabitur, & nomen Romanum, & Imperium amittentur.* Quicquid enim sine ordine, & arte agitur debile est, perinde si arietis latere murum lædas, non capite.

Disciplina
imperium
tenet.

§. 2. Antiquitus morum disciplina fere in cibo, potu, alijs voluptatibus moderandis, furtisque cauendis erat constituta. Cibus parabilem habebant, laridum, panem. Interdum dimidiati, interdum totius mensis cibaria ferre cogebantur. Turcæ hac in re adeo præstant, ut si cætera adiungerent, efficerentur inuicti. Vino abstinent; cum orizæ est copia, pane facile carent. Quod si orizæ desit, puluere quem ex salita carne commolita secum ferunt, sese sustentant; in aquam enim calidam immittunt, puluereque inde corporibus roborandis efficacem conficiunt. Qui magis barbari sunt, equorum sanguine, & carne pascuntur.

Turcorum
abstinentia.

§. 3. Potus erat Posca, aqua aceto mista. Vinum cum milites peterent, fortis imperator Nilum ostendebat.

§. 4. Ordinarijs signis mouentur, non alijs nisi ad stratagemata sit necessarium. Signa alia sunt vocalia, alia semiuocalia, alia muta. Vocalis est tessera, quam voce vulgant: semiuocalia sunt tubæ, tympana, sistræ: muta vexilla, dracones, labarum, aquilæ. Tubicines ad opera, vel ad solos milites, Cornicines cum signa mouentur.

Signa.

§. 5. Iurabant pariter liberi, & serui, se nihil furto abluros è castris, si quid inuenirent, ad Tribunal allatos. Lex seuera; nemo pullum rapiat, ne sit vestigium, ut pacato nocuisse putetur. Frontinus 4. Strat. cap. 3. Pomiferam arborem, quam metatio castrorum complexa erat, postera die intactis fructibus mansisse narrat. Formam iuramenti Agell. lib. 16. c. 4. habet. *Cum delectus, inquit, antiquitus fieret, & milites scriberentur, inirendo eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc: IN MAGISTRATV C. L. C. F. Consul, L. Cornelius P. F. Consul in exercitu, decemque milia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluri nummi argentei in dies singulos, extraque hastam, hastile, ligna, pomum, pabulum, vitem, follem, faculam, si quid ibi inuenieris, sustulerisve quod tuum non erit, quod pluri nummi argentei erit, ubi tu ad C. Lelium C. F. Consulem, L. Luc Cornelium P. F. Consulem, siue quem ad vtrum eorum vis, eris, proferes aut proficere in triduo proximo, quidquid inuenieris, sustulerisve, sine dolo malo, aut domino suo, cuius id esse censebis, reddes, vti quoad rectum factum esse voles.*

Furtum in
castris ca-
uendum.

Pœna furti erat fuste percuti Polyb. Tiberius militem, qui Pauonem sustulit, capite puniuit. Suet. c. 60. Pescennius ob vnus gallinæ direptionem decem commanipulones qui raptum ab vno comederant, secuti percuti iussit. Spartian. in Pescennio.

Seuera fur-
torum pœna.

Verum multum est crebro indultum militi. Aureliani epistola laudata est potius, quam seruata. Si vis, inquit, tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine: nemo pullum rapiat alienum, autem nemo contingat, vnus nullus auferat, segetem nemo detrat, oleum, sal, lignum nemo exigit, annonæ sua contentus sit. De prædâ hostis, non de lacrymis provinciarum habeat: arma tersa sint, ferramenta sanata, calcamenta fortia: vestis nona vestem veterem excludat, stipendium in balneo, non in pompa habeat, torquem brachiale, & annulum apponat, equum saginarium.

Omnium
in
exerci-
tibus.